

HOOFDSTUK 1

Denise was lopend van station Saint-Lazare gekomen, waar een trein uit Cherbourg haar met haar beide broers had afgeleverd na een nacht op de harde banken van een derdeklaswagon. Ze hield Pépé aan de hand en Jean kwam achter haar aan, alle drie door de reis geradbraakt, verschrikt en verloren te midden van het uitgestrekte Parijs, met het hoofd naar de huizen opgeheven, terwijl ze op ieder kruispunt vroegen naar de rue de la Michodière, waar hun oom Baudu woonde. Maar toen het meisje op de Place Gaillon uitkwam, stond ze plotseling verbaasd stil.

‘O,’ riep ze, ‘kijk eens, Jean!’

En ze bleven dicht tegen elkaar aan gedrongen staan, helemaal in het zwart, omdat ze de oude kleren moesten afdragen die ze hadden gekregen toen ze om hun vader in de rouw gingen. Zij droeg een licht pakje, ze was klein en onooglijk voor haar twintig jaar, terwijl aan de andere kant haar vijfjarig broertje aan haar arm hing, en achter haar rug haar oudste broer stond met de armen slap neerhangend, in de stralende bloei van zijn zestien jaren.

Ze zweeg even en vervolgde toen: ‘Kijk! D  t is nog eens een warenhuis!’

Het was een modemagazijn op de hoek van de rue de la Michodière en de rue Neuve-Saint-Augustin, waarvan de etalages in levendige tinten flonkerden op deze zachte en grijze oktoberdag. Op Saint-Roch sloeg het acht uur; op het trottoir waren alleen nog maar de vroege Pa-

rijzenaars, drommen haastige ambtenaren op weg naar hun kantoor en huisvrouwen die boodschappen deden. Voor de ingang legden twee winkelbedienden, staande op een dubbele ladder, de laatste hand aan het ophangen van wollen stoffen, en in een etalage aan de rue Neuve-Saint-Augustin plooiden een andere winkelbediende geknield en met de rug naar het publiek met behoedzame vingers een lap blauwe zijde. Het warenhuis, waar nog geen klanten waren en waar het personeel nog maar net begon te arriveren, gonsde inwendig als een ontwakende bijenkorf.

‘Verdraaid!’ zei Jean. ‘Daar is Valognes niets bij... Jouw zaak was niet zó mooi.’

Denise schudde het hoofd. Ze was daarginds twee jaar winkelmeisje geweest bij Cornaille, de grootste manufacturenzaak uit de stad; en dit modemagazijn waar ze onverwacht op stuitte, dit in haar ogen zo enorme warenhuis, maakte haar bijna aan het huilen, het pakte, ontroerde, het boeide haar, zodat ze alles vergat.

In de stompe hoek die uitkwam op de Place Gaillon rees in een wirwar van met verguldsel overdekte ornamenten de hoge, geheel glazen winkel deur op tot aan de tussenverdieping. Twee allegorische figuren, twee lachende vrouwen met een naakte, achterovergebogen hals, ontrolden het opschrift: HET PARADIJS VOOR DE VROUW. Daarna kwamen zo ver het oog reikte etalages; ze liepen langs de rue de la Michodière en de rue Neuve-Saint-Augustin, waar zij behalve het hoekhuis nog vier andere panden in beslag namen, twee links, twee rechts, die pas kortgeleden waren aangekocht en ingericht. In haar ogen breidde het zich eindeloos uit in de wijking van het perspectief, met de etalages van de parterre en het spiegelglas van de tussenverdieping, waarachter men het hele leven aan de binnenkant van de afdelingen kon zien. Boven stond een in zijde geklede jongedame een potlood te slijpen, terwijl vlak bij haar twee anderen bezig waren fluwelen mantels uit te vouwen.

‘Het Paradijs voor de Vrouw’, las Jean, de mooie jongen die in Valognes al een geschiedenis met een vrouw achter de rug had. Hij lachte innemend. ‘Aardig, hè? Daar moet het publiek wel op afvliegen!’

Maar Denise bleef in gepeins verzonken staan kijken voor de etalage van de hoofdingang. Daar lagen in de open lucht bergen goedkope

artikelen uitgestald, tot zelfs op het trottoir, hét lokmiddel bij de hoofdingang, de koopjes die de klanten in het voorbijgaan staande hielden. Ze hingen van boven neer: stukken wol en laken, merinos, cheviot, molton daalden van de tussenverdieping naar beneden, waperden als vlaggen, en de neutrale kleuren ervan – leigrijs, marineblauw, olijfgroen – werden gebroken door de witte kartonnetjes van de etiketten. Daarnaast hingen ook nog als een omlijsting van de deur stroken bont, smalle repen om japonnen te garneren, de fijne as van petit-gris, de zuivere sneeuw van zwanenbuiken, het konijnenhaar van namaakhermelijn en namaakmarter. Dan was er beneden in vakken, op tafels, te midden van stapels lappen stof, een stortvloed van modeartikelen tegen spotprijzen: gebreide handschoenen en dassen, vrouwenmutsen, vesten, een hele winteretalage in kakelbonte kleuren, gevlamd, gestreept, met bloedrode vlekken. Denise zag een Schotse doek van vijfenveertig centime, repen Amerikaans marterbont en wanten van vijf stuiver. Het was een reusachtige kermiskraam, het warenhuis leek te barsten en zijn overvloed op straat te werpen.

Vergeten was oom Baudu. Zelfs Pépé, die de hand van zijn zuster niet losliet, stond met wijd opengesperde ogen te kijken. Een rijtuig verdreef hen van het midden van het plein, en werktuiglijk sloegen zij de rue Neuve-Saint-Augustin in, volgden de etalages, stonden opnieuw voor iedere etalage stil. Eerst werden zij aangelokt door een ingewikkeld bouwsel: boven leken schuin geplaatste paraplu's het dak van een rustieke hut te vormen; daaronder vertoonden aan latten opgehangen zijden kousen de gewelfde profielen van kuiten, sommige bezaaid met boeketjes rozen, andere in allerlei kleurschakeringen: zwarte bewerkte kousen, rode met geborduurde randen, vleeskleurige waarvan de satijnen vezel de kleur van een bleke huid had; ten slotte waren op het laken van het rek symmetrisch handschoenen neergeworpen met de uitgestrekte vingers en de smalle handpalm van een Byzantijnse Madonna; het was de stijve en ongerepte gratie van nog niet gedragen vrouwenstofjes. Maar vooral de laatste etalage hield hen staande. Daar bloeide een beeld van zijde, satijn en fluweel op in een soepel en levend kleurpatroon, in de teerste bloementinten; bovenaan fluweel dat diepzwart was, wit als gestremde melk; lager: satijn, roze, blauw, met levende

plooien, verschietend in een diepere bleekheid; nog lager: zijde, in alle kleuren van de regenboog, lappen tot cocons gewonden, geplooid als om een zich welvende taille, tot leven gebracht onder de bekwame handen van de winkelbedienden; en tussen ieder motief, tussen elk gekleurd etalageopschrift liep als een bescheiden begeleiding een lichte strook doffe crèmekleurige foulardzijde. Daar lagen in enorme stapels aan weerszijden de twee soorten zijde die alleen deze zaak in eigendom had: Paris-bonheur en 'cuir d'or', uitzonderlijke artikelen die een omwenteling in de manufacturenhandel teweeg moesten brengen.

'O, die tafzij van vijf franc zestig,' mompelde Denise, verbaasd starend naar de Paris-bonheur.

Jean begon zich te vervelen. Hij sprak een voorbijganger aan. 'Meener, kunt u me ook zeggen waar de rue de la Michodière is?'

Toen hem was uitgelegd dat het de eerste straat rechts was, keerde het drietal op hun schreden terug, waarbij zij om het warenhuis heen liepen. Maar toen ze de straat in gingen, raakte Denise weer in de ban van een etalage waarin damesmantels uitgestald stonden. Bij Cornaille in Valognes was zij speciaal met damesmantels belast geweest. En nooit had zij zoiets gezien; ze bleef vastgenageld van bewondering op het trottoir staan. Een strook peperdure Brugse kant omzoomde een altaarkleed met twee opgevouwen vleugels van een rozeachtige blankheid achter in de etalage; wapperende stroken van Alençons borduursel waren als uitgeworpen; daarop volgde overvloedig als een dwarrelende sneeuwbus een stroom van allerlei soorten kant: Mechelse, Valentine, Brusselse oplegsels, Venetiaans borduurwerk. Rechts en links torenden als sombere zuilen stukken laken omhoog, die het perspectief van het altaar nog verder deden wijken. En daar, in die aan de eredienst van de vrouwelijke gratie gewijde kapel, lagen de mantels; het middengedeelte werd in beslag genomen door een onvergelijklijk stuk, een fluwelen mantel, afgezet met zilvervos; aan de ene kant lag een zijden, met petit-gris gevoerde avondcape; aan de andere kant een lakense mantel met een rand van hanenveren; ten slotte mantels voor het bal van wit kasjmier, gewatteerd, afgezet met zwanendons of che-nille. Voor iedereen was er wat, van mantels voor het bal van negenen-twintig franc tot de fluwelen mantel die voor achttienhonderd franc

stond geprijsd. De ronde boezems van de etalagepoppen deden de stof opbollen, de stevige heupen accentueerden de slankheid van de taille, het ontbrekende hoofd was vervangen door een groot etiket dat met een speld in het rode molton van de hals was geprikt, terwijl de spiegels aan weerszijden van de etalage ze vermenigvuldigden en de straat bevolkten met deze mooie, te koop aangeboden vrouwen, die in plaats van hoofden in vette cijfers prijzen droegen.

‘Geweldig!’ mompelde Jean, die niet wist hoe hij zijn bewondering anders moest uiten.

Plotseling stond hijzelf weer onbeweeglijk, met opengesperde mond. Al die vrouwenweelde bezorgde hem een kleur van plezier. Hij had de schoonheid van een meisje, een schoonheid die hij van zijn zuster gestolen leek te hebben, een schitterende huid, rossig blond krulhaar, en van tederheid vochtige lippen en ogen. Naast hem leek Denise in haar verbazing nog magerder met haar lange gezicht en te grote mond, met haar al vermoeide huidskleur onder haar lichte haren. En Pépé, eveneens blond, kinderlijk blond, drukte zich nog dichter tegen haar aan, alsof hij werd gegrepen door een onrustige behoefte aan liefkozingen, verward en bekoord door de mooie vrouwen in de etalages. Ze stonden daar zo wonderlijk en zo bevallig op het plaveisel, die drie blonde kinderen in hun schamele plunje, dat treurige meisje tussen dat mooie kind en die prachtige jongen, dat de voorbijgangers zich glimlachend omdraaiden.

Een dikke man met grijs haar en een groot geel gezicht, die aan de overkant van de straat op de drempel van een winkel stond, bleef hen even aankijken. Hij stond daar met bloeddorlopen ogen en samengeknepen mond, alsof de etalages van Het Paradijs voor de Vrouw hem van streek maakten, toen de aanblik van het meisje en haar broers zijn ergernis op het toppunt bracht. Wat stonden die drie lummels daar toch te gapen voor dat kijkspul van die opschepper?

‘En waar woont oom nu?’ vroeg Denise plotseling. Ze leek met een schok wakker te worden.

‘We zijn hier in de rue de la Michodiere,’ zei Jean. ‘Hij moet hier wonen.’

Ze keken op en draaiden zich om. Toen zagen ze vlak voor zich, boven de dikke man, een groen uithangbord waarvan de gele letters door

de regen waren verschoten: IN 'OUD-ELBEUF', LAKEN EN FLANELLEN STOFFEN, BAUDU, VOORHEEN HAUCHECORNE. Het huis, dat met een oude laag afgebladderde gele verf was bedekt en dat heel simpel afstak bij de grote herenhuizen uit de tijd van Lodewijk XIV die het omgaven, bezat slechts drie ramen aan de voorkant; en deze vierkante vensters zonder luiken waren alleen versierd met een ijzeren steunsel, twee kruiselings aangebrachte stangen. Maar wat Denise, wier ogen nog vol waren van de lichte etalages van Het Paradijs voor de Vrouw, vooral trof in deze kaalheid was de winkel gelijkvloers, die leek te bezwijken onder een lage verdieping met halvemaaanvormige, gevangenisachtige raampjes. Een houten betimmering in de kleur van het uithangbord, een flesgroen waaraan de tijd een tint van oker en teer had gegeven, spaarde links en rechts twee diepe, stoffige etalages uit, waarin men vaag opgestapelde stukken stof zag liggen. De openstaande deur leek naar de vochtige duisternis van een kelder te leiden.

'Daar is het,' vervolgde Jean.

'Laten we dan maar naar binnen gaan,' besloot Denise. 'Vooruit, kom mee, Pépé.'

Ze voelden zich alle drie onzeker en verlegen. Toen hun vader was gestorven, weggerukt door dezelfde koorts die een maand tevoren ook hun moeder had geveld, had oom Baudu in zijn bewogenheid over deze dubbele slag weliswaar aan zijn nicht geschreven dat er voor haar bij hem altijd wel een betrekking zou zijn als zij eens haar geluk in Parijs wilde beproeven; maar die brief was al bijna een jaar geleden geschreven, en nu had het meisje spijt dat ze Valognes zo halsoverkop had verlaten zonder haar oom te waarschuwen. Deze kende hen immers niet, hij had bij hen nooit meer een voet gezet sinds hij, heel jong nog, was vertrokken om als winkelbediende in betrekking te gaan bij de lakenhandel van Hauchecorne, met wiens dochter hij ten slotte was getrouwd.

'Woont hier meneer Baudu?' vroeg Denise, die eindelijk besloot zich tot de dikke man te wenden die hen nog steeds verbaasd bekeek.

'Dat ben ik,' antwoordde hij.

Toen bloosde Denise hevig en stamelde: 'Des te beter! Ik ben Denise, en dit is Jean, en dit is Pépé... Ziet u, oom, we zijn overgekomen.'

Baudu leek stom van verbazing. Zijn grote rode ogen rolden in zijn gele gezicht heen en weer, zijn hortende zinnen bleven steken. Hij had kennelijk in de verste verte niet gerekend op deze familie die hem op het dak viel.

‘Wát! Wát! Zijn jullie daar!’ herhaalde hij in allerlei toonaarden. ‘Maar jullie zaten in Valognes... Waarom zijn jullie niet in Valognes?’

Met haar wat bevende, zachte stem moest zij het hem uitleggen. Na de dood van hun vader, die zijn laatste cent in de ververij had opge maakt, was zij achtergebleven als de moeder voor de beide kinderen. Wat ze bij Cornaille verdiende was niet voldoende om hen alle drie te onderhouden. Jean werkte wel, bij een man die oude meubelen repareerde, maar hij verdiende geen cent. Maar hij vond oude dingen mooi, hij sneed figuren uit hout; op een keer, toen hij een stuk ivoor had gevonden, had hij er voor de aardigheid een kop uit gesneden, die een toevallige bezoeker had gezien; en het was juist die meneer die hen ertoe had doen besluiten Valognes te verlaten, aangezien hij voor Jean een betrekking had gevonden bij een ivoorsnijder in Parijs.

‘Begrijpt u, oom, morgen gaat Jean bij zijn nieuwe baas in de leer. Ik hoef er niets voor te betalen, hij heeft kost en inwoning... Toen heb ik gedacht dat Pépé en ik ons altijd wel kunnen redden. We kunnen niet ongelukkiger worden dan in Valognes.’

Wat ze verzweg was het verliefde slippertje van Jean, een briefwisseling met een aristocratisch meisje uit de stad, kussen die over een muur waren gewisseld, een heel schandaal dat haar had doen besluiten te vertrekken; en ze vergezelde vooral haar broer naar Parijs om over hem te waken, omdat ze ten prooi was aan een moederlijke angst ten opzichte van dit grote kind, dat zo mooi en zo vrolijk was, en dat door alle vrouwen werd aanbeden.

Oom Baudu was nog steeds stomverbaasd. Hij begon weer vragen te stellen. Nu hij haar zo over haar broers hoorde praten, durfde hij ‘jij’ tegen haar te zeggen.

‘Heeft je vader jullie dan niets nagelaten? Ik dacht dat hij wat had gespaard. Ach, ik heb hem in mijn brieven vaak aangeraden die ververij niet te kopen! Een beste kerel, maar geen greintje verstand! En nu ben jij achtergebleven met die bengels en moet jij ze te eten geven!’

Zijn galachtige gezicht was opgeklaard, hij had niet meer de bloed-doorlopen ogen waarmee hij naar Het Paradijs voor de Vrouw keek. Opeens besefte hij dat hij de toegang versperde.

‘Kom dan maar binnen,’ zei hij, ‘nu jullie er toch zijn... Kom binnen, dat is beter dan rond te staan lummelen voor die prullen.’

En na nog eens een woedend gezicht tegen de winkelruiten aan de overkant te hebben getrokken, liet hij de kinderen door; hij baande zich een weg door de winkel en riep toen zijn vrouw en dochter.

‘Élisabeth, Geneviève, kom eens! Er is bezoek voor jullie!’

Denise en de jongens schrokken even terug voor de duisternis van de winkel. Verblind door het daglicht buiten knipperden ze met de ogen alsof ze op de drempel van een onbekend hol stonden, en ze liepen tastend, beducht voor een verraderlijk afstapje. Vaag ongerust drukten ze zich nog dichter tegen elkaar aan, het kind hield de rokken van het meisje vast en zo maakten ze onzeker glimlachend hun entree. Het ochtendlicht deed de zwarte omtrek van hun rouwkleren scherp uitkomen, een schuine straal vergulde hun blonde haar.

‘Kom binnen, kom binnen,’ herhaalde Baudu.

In enkele korte zinnen bracht hij mevrouw Baudu en haar dochter op de hoogte. De eerste was een kleine, aan bloedarmoede lijdende vrouw. Ze was helemaal wit: witte haren, witte ogen, witte lippen. Geneviève, nog sterker gedegenereerd dan haar moeder, was zo zwak en zo kleurloos als een in de schaduw opgegroeide plant. Prachtig zwart, dik en zwaar haar dat als door een wonder in dit arme vlees was geplant, gaf haar echter een trieste aantrekkelijkheid.

‘Kom binnen,’ zeiden de beide vrouwen op hun beurt. ‘Jullie zijn welkom.’

En ze nodigden Denise uit achter de toonbank te komen zitten. Pépé klom dadelijk op haar schoot, terwijl Jean tegen het beschot geleund bij haar bleef staan. Ze haastten zich niet, keken de winkel rond nu hun ogen wat aan de duisternis gewend raakten. Ze zagen nu de lage en be-rookte zoldering, de door het gebruik gladgeschuurde eikenhouten toonbanken, de honderdjarige vakken met stevig beslag. Balen donkere stof klommen omhoog tot aan de hanenbalken. De reuk van laken en verf, een scherpe chemische lucht, leek nog tienmaal penetranter door

de vochtigheid van de vloer. Op de achtergrond waren twee winkelbedienden en een meisje bezig stukken wit flanel te rangschikken.

‘Zou dat ventje misschien iets willen drinken?’ vroeg mevrouw Baudu, en ze glimlachte tegen Pépé.

‘Nee, dank u wel,’ antwoordde Denise. ‘We hebben in een café voor het station een glas melk gedronken.’

En toen Geneviève naar het lichte pakje keek dat ze op de grond had gelegd, voegde ze eraan toe: ‘Ik heb onze koffer daar laten staan.’

Ze bloosde, ze begreep dat je de mensen niet zo kon overvallen. Zodra de trein uit Valognes was vertrokken, had ze in de coupé al diepe spijt gekregen, en daarom had ze bij aankomst haar koffer laten staan en had ze de kinderen laten ontbijten.

‘Kijk eens,’ zei Baudu plotseling, ‘laten we er niet veel woorden over vuilmaken en de puntjes op de i zetten... Ik heb je geschreven, dat is zo, maar het is een jaar geleden; zie je, kind, sinds een jaar zijn de zaken er niet bepaald op vooruitgegaan...’

Hij zweeg; een opwinding die hij niet had willen laten blijken belette hem het spreken. Mevrouw Baudu en Geneviève hadden met een berustend gezicht de ogen neergeslagen.

‘O,’ vervolgde hij, ‘deze crisis gaat wel weer voorbij hoor, ik maak me er niet ongerust over... Alleen, ik heb mijn personeel moeten inkrimpen, ik heb niet meer dan drie mensen in dienst en dit is niet het moment om er een vierde bij te nemen. In ieder geval kan ik je niet aanmenen zoals ik je heb aangeboden, beste meid.’

Denise luisterde doodsbleek en ontsteld naar hem. Ter verduidelijking voegde hij eraan toe: ‘Dat zou niets worden, noch voor jou, noch voor ons.’

‘Goed, oom,’ bracht zij eindelijk hortend uit. ‘Ik zal proberen mij toch te redden.’

De Baudu’s waren geen kwade mensen, maar ze klaagden altijd dat ze nooit eens geluk hadden. In de tijd toen hun zaak goed liep moesten ze vijf jongens grootbrengen, van wie er drie op hun twintigste waren gestorven; de vierde was het slechte pad op gegaan, de vijfde was pas als kapitein naar Mexico vertrokken. Ze hadden alleen nog Geneviève. Dat gezin had veel geld gekost en Baudu was op zwart zaad komen te

zitten door in Rambouillet, de geboortestreek van de vader van zijn vrouw, een groot bouwvallig huis te kopen. De starre en rechtschapen oude koopman was gaandeweg verbitterd geraakt.

‘Stuur dan toch bericht!’ herhaalde hij, zich ergerend aan zijn eigen hardheid. ‘Je had me toch kunnen schrijven? Dan had ik geantwoord dat je daar moest blijven... Drommels, toen ik van de dood van je vader hoorde, heb ik tegen je gezegd wat je in zo’n geval zegt. Maar jij komt hier binnenvallen zonder te waarschuwen... Dat is erg vervelend.’

Hij praatte met stemverheffing nu hij zijn gemoed luchtte. Zijn vrouw en zijn dochter bleven naar de grond staren als onderworpen naturen die het nooit waagden tussenbeide te komen. Jean werd bleek en Denise had de verschrikte Pépé tegen haar borst gedrukt. Ze vergoot twee dikke tranen.

‘Goed, oom,’ herhaalde ze. ‘We zullen weggaan.’

Onmiddellijk bedaarde hij. Er heerste een pijnlijke stilte. Daarna vervolgde hij op strenge toon: ‘Ik gooi jullie niet de deur uit... Nu je er eenmaal bent kun je vanavond in ieder geval boven slapen. Daarna zien we wel verder.’

Mevrouw Baudu en Geneviève begrepen dat zij de bedden in orde konden maken. Alles werd geregeld. Om Jean hoefde men zich niet te bekommeren. Wat Pépé betrof, hij zou uitstekend verzorgd worden bij mevrouw Gras, een oude dame in de rue des Orties die een groot benedenhuis had waar ze jonge kinderen tegen gemiddeld veertig franc per maand volledig in de kost nam. Denise verklaarde dat ze voldoende bezat om de eerste maand te betalen. Nu ging het er alleen nog om dat zijzelf een baantje zou krijgen. Ze zouden voor haar wel een betrekking in de buurt vinden.

‘Zocht Vin  ard niet een verkoopster?’ vroeg Geneviève.

‘Verdraaid, dat is zo!’ riep Baudu. ‘We gaan na de koffie naar hem toe. Je moet het ijzer smeden als het heet is.’

Nog geen klant was dit familieonderhoud komen storen. De winkel bleef donker en leeg. Op de achtergrond gingen de twee winkelbedienden en het verkoopstertje fluisterend en sissend verder met hun werk. Intussen verschenen er drie dames. Denise bleef een ogenblik alleen. Ze kuste Pépé; de gedachte aan hun aanstaande scheiding bezwaarde